

Külhönből jelentjük

Hánykolódó könyvtárak, avagy lőporfüst a polcok között*

◆ Széll Gábor

A Queen Mary
könyvtára

Navigare necesse est, vivere non est necesse, azaz hajózni kell, élni nem kell – mondta Pompeius római hadvezér az ókorban. És valóban azok az államok lettek igazán hatalmasak, gazdagok, amelyek erős tengerészettel rendelkeztek. A tengerek feletti uralom biztosította – és biztosítja ma is – a gazdaság fejlődését. Nagy távolságokra, nagy tömegű árut csak hajóval lehet és érdemes szállítani.

A történelem során a tengerjáró hajókon szolgáló személyzet hosszú időre elszakadt a honi kikötőktől. Gondoljunk Kolombusz Kristóf felfedező útjára, amely 1492–93-ban tíz hónapig tartott, vagy Magellán Föld körüli expedíciójára, amelyik három esztendeig volt távol. Az ilyen hosszú utak monoton szolgálata sokszor zendüléshez vezetett. Kévszórakozási lehetőség adódott a legénység számára.

1821-ben az Egyesült Államok fiatal haditengerésze a Csendes-óceánra vezényelte a 74 ágyús USS Franklin¹-t, mint az ezen a területen működő flotta zászlóshajóját. Itt kapott helyet az első haditengerészeti hajókönyvtár. Az ötletet William Wood vetette fel nevelési és emberbaráti indíttatásból. Charles Stewart kapitány és a tisztikar lelkesen fogadta a javaslatot, és közösen majd-

nem 800 dollárt gyűjtöttek össze. Ezen az összegben 1500 könyvet vásároltak William Wood segítségével. Hasonló könyvtárral látták el a USS Erie-t is. Olyan lelkesedéssel gyarapították a könyvvállományt, hogy végül a felsőbb vezetés megtiltotta a további vásárlásokat. Az útról visszaérkezve a tiszték és a legénység is elismerte a könyvtár hasznosságát. A korszak hajófedélzeti könyvtárait a hajóelőkészek működtették. Az ő feladatuk volt a legénység szociális és morális igényeinek ápolása. Egyúttal kiegészítő kötelességük volt a tanulás előmozdítása. Egy hajóelőkész a szolgálati idején a következőt jegyezte fel:

„Negyven ember szállt hajóra, akik nagyon rosszul vagy egyáltalán nem tudnak olvasni. Hogy orvosoljuk e nagyfokú szellemi elhagyatottságot, beszereztünk számos könyvet. Gibraltárnál. A legénység kérésére és saját költségére vettünk 100 dollár értékben nyelvtani, aritmetikai és geográfiai tankönyveket. Ezek jó része egyszerűen arra szolgál, hogy fejlessze az agyukat. Ami még fontos, az a könyvek azon hatása, hogy békessé, elégedetté és boldoggá teszi a tengerészeket. Jó befektetés lenne kormányunk számára, hogy ellásson minden hadihajót jól összeválogatott és megfelelő könyvtárral. Némely nagyobb hadihajónk ugyan rendelkezik több száz kötetes könyvtárral, melyeket a fedélzeten dolgozók vásároltak meg. Mivel ezek semmiféle rendszernek nincsenek alárendelve, így a könyvek aukción eladásra kerültek az út végén. Sokszor azonban vagy elkallódtak, vagy a hajó raktárában végezték hulladékként penészedve, ahelyett, hogy vigyázva megóvták és átszállították volna őket egy másik hajóra, ahol hasznosan tudták volna forgatni [...]”

* A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 2010. évi vándorgyűlésén Baján, a Műszaki Könyvtáros Szekció programjában elhangzott előadás szerkesztett változata.

A nagy hadihajókra az 1900-as évek elejétől már terveztek könyvtárat. Volt, hogy a tiszti mellett a legénységnek egy különálló gyűjteményt is összeállítottak. A USS Olympia² páncélos cirkálón a tiszti pihenőben volt könyvszekrény, sőt még a bárpult (!) fölött is helyet szorítottak egy könyvespolcnak.

könyvtárat. Ezeket a hajótest belsejében, illetve a hordozók esetében a repülőfedélzet alatt helyezték el. A napi tevékenység folyamatosan zavarta a nyugodt olvasást, kapcsolódást. A USS Lexingtonon és a USS Saratogán is közvetlenül a repülőfedélzet alá kerültek, a felső fedélzetre. El lehet képzelni, mekkora hangzavar lehetett itt, mikor el-

A USS Olympia tiszti pihenője

Háttérben két könyvszekrény

A bárpult felett könyvespolc található

A két világháború idején a kereskedelmi flotta is hadi szolgálatba lépett. És ez nem csak a teherhajókat érintette, hanem a személyszállító óceánjárókat is. A szerencsétlenül jéghegynek ütközött, világhírű RMS Titanic³ két testvérét is bevonták. Az HMHS⁴ Britannic kórházhajóként szolgált. Az Olympicot pedig csapatszállításra alakították át. Ebben az időben az eredetileg könyvtárnak berendezett helyiségek más szerepet kaptak. A II. világháború idejének legendás hajója volt a Queen Mary. Kiemelkedő sebessége és halványszürke hadi festése miatt a katonák csak Grey Ghostnak, Szürke Szellemnek nevezték. A Queen Maryn három könyvtár is akadt, minden utasosztálynak külön-külön. Természetesen az első osztályé volt a legelegánsabb, 1700 könyvet tartalmazott; a másodosztályé 1400-at, míg a harmadosztály 700 darabbal rendelkezett.

Az I. világháborút követő években a nagy flottaegységeken (csatahajókon, repülőgéphordozókon⁵) kialakítottak kisebb-nagyobb

kezdték felszállni a repülőrajok. És ez kisebb zavart okozott, mivel a tat közelében még nem volt akkora az induló gépek sebessége, így leginkább a teljes erővel dübörgő motorok zaja szűrődhetett be. Viszont a leszállófedélzeten, az érkező gépeket megállító kilenc fékezőkötél közül az ötödik pontosan a könyvtár felett volt kifeszítve. Nehéz nyugodtan elmerülni egy irodalmi mű élvezetében, mikor az ember feje felett 2–3 méterrel 160–180 km/óra sebességgel lehuppan egy 5–6 tonnás vadászgép. A csatahajóknál is a főfedélzeten vagy közvetlen az alá helyezték el a könyvtárat. A USS Idaho esetében ez az orr közelében, a két első főtüzérség tornyának magasságában, a bal oldalon volt. Kicsit szerencsésebb a helyzet a USS Iowa és a további három⁶ hasonló csatahajó fedélzetén. Itt is a második szinten van, de a tat közelében. Távolabb a hátsó fedélzet főtüzérségétől, a legénységi étkező mögött. Ez sem zajmentes terület. Ha a tatfedélzet főtüzérsége gyakorlatozik, akkor akár percnként három lövést is leadhat. Jókora zajjal jár, mikor a

több mint egy tonnás lövedéket 15–20 kilométeres útra indítják. Vegyük figyelembe azonban azt, hogy ezek az eszközök elsősorban harcra készültek.

Még egy érdekesség figyelhető meg a korszak hajóin. Szinte minden esetben a könyvtár közelében van a hajókápolna. Lehet, hogy már nem tudatosan, de még mindig összekapcsolódik az a kezdeti álláspont, hogy a könyvtárat a hajólelkész üzemeltesse.

A legénység létszáma a hajók méretével együtt folyamatosan növekedett. Az 1900-as

évek elején a csatahajókon 7–800 fő teljesített szolgálatot. Ez a szám a második világháború végére közel 2000-re emelkedett. Repülőgép-hordozók esetében a létszám ekkor már a 2600-at is meghaladta. Napjaink óriásainak, a száz-tízezer tonnás Nimitz-osztályú superhordozóknak a legénysége 5700 fő is lehet. Ez egy magyar kisváros teljes lakossága.

Jelenleg az amerikai flotta nagyobb egységein – rakétacirkálókon, parancsnoki hajókon, deszanthajókon és természetesen a nukleáris meghajtású repülőgép-hordozókon mindenhol találunk kisebb-nagyobb könyvtárakat. Ezek állománya elérheti a 10 000 kötetet is.

1989-ben egy különleges program indult a gyermeküktől elszakadt személyek részére. Az ötletadó *Betty Jean Mohlenbrock* volt, akinek katonaorvos férje évekig szolgált Viet-

namban. Mikor hazaért, kétéves kislányuk nem ismerte fel az apját. Hatékony, olcsó és egyszerű módot keresett arra, hogy csökkentse a kényszerből szétszakadt családokban élő gyerekek hasonló problémáját. Több oka is lehet a szétválásnak: börtönbüntetés, hosszas gyógykezelés, távoli helyre vezényelt katonai szolgálat, sőt még azok a nagyszülők is bekerültek a programba, akik unokáiktól távolba szakadtak. Önkéntesek végzik a munkát. A hadihajók fedélzetén kialakítanak egy helységet. Gyakran előfordul,

hogy a hátréteg gyerekekről vagy állatfigurás paraván adja. A USS Harry S. Truman repülőgép-hordozón a Fehér Ház legismertebb szobája, az Ovális Iroda képét jelenítik meg. Itt a katona felolvassa az általa választott könyvet. Ezt DVD-re rögzítik és eljuttatják a családjához. A gyermek otthon a másik szülővel együtt megnézi felvételt, és ha van kéznél könyv, akkor követi a mesét. Eközben a gyermek

A USS Missouri könyvtára

A polcok enyhén döntöttek, dobozszerűek, hogy kisebb legyen a hajó mozgása miatti borulás esélye

reakcióit DVD-n, fényképen rögzítik és visszaküldik a katonának. Ettől a visszacsatolástól a katona morálja javul, és további felolvasásra ösztönzi.

A tengerparton egy másik speciális ellátást igénylő csoport is fellelhető. Az Amerikai Egyesült Államok partjain 1789 óta létezik egységes világítótorony-szolgálat, melynek feladata a katasztrófák megelőzése,

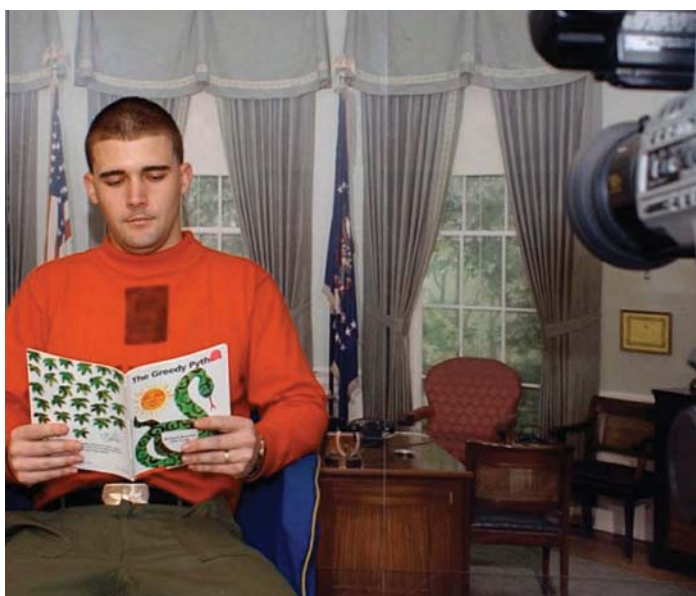
illetve a hajótöröttek mentése. Többségében szárazföldön, szigeteken található építmények ezek, de van olyan, amelyiket hajóra telepítettek. A világítóhajókat 15–20 fős személyzet üzemeltette. Fő feladatuk volt a veszélyes, víz alatti zátonyoktól távol tartani a többi hajót. A hónapokig tartó nehéz, elszigetelt és egyhangú munka mellett egy-egy könyv kellemes kikapcsolódást jelentett. 1876-tól biztosított volt a rendszeres könyvtári ellátás. Különlegesen kiképzett, erős vasalattal rendelkező faládákban 30–40 könyvet helyeztek el úgy, hogy azok szállítás közben ne nagyon mozdulhassanak el. Az ajtóra egyszerű leltárlap került. Időnként (töbnyire félévente) az egyik toronyból a másikba átszállították ezeket. Több helyszínt érintve körbejártak a tornyok között a sorozámozott ládák. A központi, kiindulási könyvtárba visszakerülve frissítették az állományt és közművelődési könyvtárosok javaslata alapján változtatták meg annak összetételét. A javítás, újrakötés is ilyenkor történt. Ma már a műholdas navigáció és az automatizált jelzőrendszerek jelentősen lecsökkentették a személyzet létszámát. Ennek arányában csökkent a könyvtári feladat is.

Térjünk vissza még egy kicsit a nyílt tengerre, könyvek után kutatni. Napjaink óceánjáróin szinte mindenhol fellelhetők a könyvtárak. Exkluzív kialakításával és állományának nagyságával kiemelkedik közülük is a *Queen Mary 2*-é. Közel 8000 kötetet helyeztek el 65 négyzetméteren. Kétemeletnyi magasságból csodálatos körpanoráma nyílik az orrfedélzetre és a tengerre.

Köszönöm, hogy velem tartottak ezen a lőporfüstös időutazáson, a világtengerek hullámain. ■

Felhasznált irodalom

- COOLING, Benjamin Franklin: *USS Olympia: Herald of Empire*. Annapolis: Naval Institute Press, 2000. ISBN 1557501483
- STILLWELL, Paul: *Battleship New Jersey*. Annapolis: Naval Institute Press, 1986. ISBN 0870210297
- WATTON, Ross: *The Cunard Liner Queen Mary*. Annapolis: Naval Institute Press, 1989. ISBN 087021599X

<http://www.tpub.com/content/religion/index.htm>
<http://www.unitedthroughreading.org/>
<http://www.ctomscott.com/Olympia/olympia1.htm>
<http://kinnections.com/kinnections/cousinsd.htm>
<http://www.hnsa.org/index.htm>
<http://www.navy.mil>

A United Through Reading program keretében felvétel készül a USS Harry S. Truman fedélzetén

A háttér a Fehér Ház elnöki irodájának képe

Jegyzetek

¹ A hajó neve előtti néhány nagybetű a haditengerészeti egységek jelölésére szolgáló kód. USS=United States Ship (az Amerikai Egyesült Államok hajója). A brit hadihajók a HMS Her/His Majestic Ship (Őfelsége hajója) jelöléssel kezdődnek. A Brit Nemzetközösség hajóinál pedig az adott állam nevének betűjelét is feltüntetik (HMAS – Ausztrália; HMNZS – Új Zéland). Különböző államok, egy időben használhatnak azonos nevű hajókat. Ilyen eset volt, mikor a trefalgari csatában mind a brit, mind a francia flottában volt Neptun nevű egység. Az első világháború idején az osztrák-magyar és a német haditengerészet kötelékében is volt Prinz Eugen.

² A USS Olympia jelenleg múzeumhajó Philadelphiában. 1898-ban a Manilai-öbölben annak a flottaköteléknek volt a zászlóshajója, amely megsemmisítette a korszerűtlen és gyenge spanyol flottát. Ennek a parancsnoka *George Dewey* admirális volt, aki távoli rokona *Melvil Louis Kossuth Dewey*-nak, a Tizedes Osztályozás megalkotójának.

³ Az RMS (Royal Mail Ship), azaz Királyi Postahajó egy kiváltságos címe volt az óceánjáróknak. Csak megbízható és pontos menetidővel rendelkező hajók szállíthatták a királyi postát. Nagyon szigorúan vették a legkisebb késést is. Minden percért kötbért számoltak ilyen esetben.

⁴ HMHS – Őfelsége kórházhajója

⁵ Tévesen a repülőgép-anyahajót használja a magyar köznyelv, amely egy egészen más – és ma már nem használt – hadihajótípust jelöl.

⁶ USS New Jersey, USS Wisconsin, USS Missouri. 1945. szeptember 2-án ez utóbbin adta meg magát feltétel nélkül a japán küldöttség.

BOBCATSSS 2011 Szombathely

FELHÍVÁS KONFERENCIA RÉSZVÉTELRE

2011-ben Szombathelyen kerül megrendezésre a 19. BOBCATSSS szimpózium a Nyugat-magyarországi Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Tanszék szervezésében

Időpont: 2011. január 31–február 2.

Helyszín: Szombathely,

Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ
(volt Berzsenyi Dániel Főiskola) Bölcsészettudományi Kar,
Szombathely, Berzsenyi tér 2.

A norvég-osztrák-magyar összefogásban rendezendő
konferencia főcíme:

Finding new ways

Ennek szellemében a résztémái:

- innovatív módszerek, technológiák alkalmazása,
- a tudásreprezentáló és -közvetítő intézmények (könyvtárak, információs és tudásközpontok) változó szerepei,
- új felhasználói csoportok igényeinek feltárása,
- a könyvtáros hivatás jövőjének vizsgálata.

Regisztrálni az alábbi címen lehet:

<https://www.conftool.com/bobcatsss2011/index.php?page=login>

További információt a szimpóziumról a

<http://www.bobcatsss2011.com>
weboldalon található.

*A magyar informatikus könyvtáros hallgatókat kedvezményes
- 15 eurós - részvételi díjjal szeretnénk részvételre buzdítani!*

Októberi lapszámunk szerzői

Bódis Piroska
Városi Könyvtár, Sümeg

Dudok Dávid
Szent Imre Gimnázium, Esztergom

F. Dárdai Ágnes
Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtár, Pécs

Gálné Angyal Krisztina és Nagy Katalin
Lóczy Lajos Gimnázium, Két Tanítási Nyelvű Idegenforgalmi
Szakközépiskola és Kollégium, Balatonfüred

Kocsisné Rabati Éva
Kaposvári Egyetem Gyakorló Óvoda, Kaposvár

Kovátsné Várady Eszter
Helischer József Városi könyvtár, Esztergom

Mericsné Várhelyi Éva és Göttli Nóra
Bálint Márton Általános Iskola, Törökbálint

Nagy Imréné
Országos Idegennyelvű Könyvtár, Budapest

Pálmann Judit
Eötvös Károly Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet

Sándorné M. Kinga
Megyei és Városi Könyvtár, Kaposvár

Simon Gabriella
Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár, Nyíregyháza

Széll Gábor
Óbudai Egyetem Könyvtára, Budapest

Sztropkóczkiné Hajnalosi Éva és Molnár Helga
Apáczai Csere János Gyakorló Általános Iskola, Nyíregyháza

Udvarnoky Virág
Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest

Vágóné Lippai Marianna
Ibrányi László Művelődési Központ és Könyvtár, Ibrány

KÖNYVTÁRI LEVELEZŐ/LAP

XXII. évf. 2010. 10. szám

Kiadja
az Informatikai és Könyvtári Szövetség
az Oktatási és Kulturális Minisztérium
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

Felelős kiadó: Fodor Péter
Főszerkesztő: Fülöp Ágnes (kl@oszk.hu)
Nyomdai előkészítés: Cz. Tóth János

Szerkesztőség:
1827 Budapest, Budavári Palota F épület
Tel./fax: 331-1398

Megjelenik évente tizenkétszer
A megrendelőknek befizetési csekket vagy számlát küldünk
Egy szám ára 520 Ft
Éves előfizetési díj áfával és postaköltséggel együtt 6200 Ft
Nyugdíjasoknak és könyvtár szakos hallgatóknak 2600 Ft
HU-ISSN 0865-1329

www.epa.oszk.hu/kl

Készült az Inkart Kft. nyomdájában
Felelős vezető: Somogyi Sándorné

NEMZETI ERŐFORRÁS MINISZTERIUM

nka
Nemzeti Kulturális Alap